

MAŁGORZATA STAWIAK-OSOSIŃSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID – 0000-0002-7982-623X

SYLWIA GOŁUCH

Szkoła Podstawowa im. gen. Stanisława Skalskiego w Polichnie

Szkoła Podstawowa z oddziałami dwujęzycznymi im. św. Jana Pawła II w Bolminie

ORGANIZACJA I FUNKCJONOWANIE PRZEDSZKOLI PODLEGLYCH ZRZESZENIU KATOLIKÓW CARITAS – ODDZIAŁ WOJEWÓDZKI W KIELCACH W LATACH 1950–1960

Streszczenie: Po zakończeniu II wojny światowej w 1950 roku doszło do przekształcenia dotychczasowego katolickiego Caritasu w świeckie, całkowicie podległe władzy komunistycznej Zrzeszenie Katolików Caritas. Zakres działalności nowego tworu miał sprowadzać się do pomagania najbardziej potrzebującym oraz udzielania wsparcia najbiedniejszym. ZKC przejął cały zastany majątek Caritasu. Wśród placówek, które były pod jego zarządem, znalazły się też przedszkola. W Kielcach w omawianym okresie pod zarządem ZKC pozostawało 21 placówek wychowania przedszkolnego. W artykule opisano, jakim zapleczem dysponowały placówki podległe ZKC, zasady ich funkcjonowania, metody pracy z wychowankami, przedstawiono ponadto specyfikę ówczesnego personelu pedagogicznego oraz skalę świadczonej opieki wobec dzieci w wieku przedszkolnym w ówczesnym województwie kieleckim.

Słowa kluczowe: przedszkola, Polska, XX wiek, Zrzeszenie Katolików Caritas, Kielce

Dobroczynność i pomoc drugiemu człowiekowi będącemu w potrzebie od momentu powstania chrześcijaństwa jest jednym z głównych obszarów działalności Kościoła katolickiego. Na przestrzeni wieków powstawały różne formy tegoż wsparcia, począwszy od spontanicznego, przez coraz bardziej zorganizowane, aż do wyspecjalizowanych niosących pomoc wąskim grupom odbiorców. Jedną

z kościelnych organizacji, której tradycje sięgają XIX wieku, a funkcjonującą do dziś, jest Caritas. Ideą jej powstania była centralizacja katolickich stowarzyszeń i organizacji dobroczynnych¹. Nazwa tej pomocowej organizacji, której głównym zadaniem stało się niesienie pomocy tam, gdzie nędza i ubóstwo odcisnęły swoje największe piętno, ma swą etymologię u podstaw łacińskiego słowa *carus*, co oznacza 'drogi, kochany, szanowany, miłujący się, pełen miłosierdzia'. Jest to także tłumaczenie nowotestamentowego słowa *agape*, które w czasach pierwszych chrześcijan oznaczało w praktyce wspólnotę stołu z ludźmi biednymi i ubogimi („uczta miłości”). Caritas szybko stał się organizacją, która zaczęła działać we wszystkich krajach europejskich. Centralizacja akcji pomocowej Kościoła w różnych krajach świata dała możliwość stworzenia organizacji o zasięgu światowym. Już w 1924 roku na Kongresie Eucharystycznym w Amsterdamie powołano z inicjatywy księdza Paula Müller-Simonisa międzynarodową organizację charytatywną pod nazwą Caritas Catholica. Zarząd tej instytucji ukształtował się ostatecznie na Konferencji Porozumiewawczej w Lucernie w 1926 roku. Siedzibą komitetu (Comité Permanent Caritas Catholica) została Bazylea w Szwajcarii (Majka 1985, s. 218). W 1926 roku utworzono przy Caritas Catholica 5 sekcji: Iuventus, Infirmatis, Paupertas, Sobrietas, Litterae. Organizacja wydawała specjalne czasopismo o nazwie „Caritas Internationalis” (Kumor 2004, s. 133).

¹ Stowarzyszenie Caritas tworzyło się niejako równolegle i niezależnie od siebie w wielu krajach europejskich w drugiej połowie XIX wieku. Za jego prototyp uznaje się utworzoną w 1870 roku z inicjatywy L. Lefebvre'a Office Central des Institution Charitables (Urząd Centralny dla Instytucji Charytatywnych) z siedzibą w Paryżu. Była to organizacja katolicka, skupiająca inne pomocowe instytucje kościelne, której działalność koncentrowała się na niesieniu pomocy rodzinom biednym. Niezależnie od niej w Niemczech z inicjatywy L. Werthamna 9 września 1897 roku powstał Związek Caritas dla Katolickich Niemiec („Caritasverband für das katholische Deutschland”) z siedzibą we Fryburgu Bryzgowijskim. Od tego momentu na terenie całego kraju zaczęto zakładać diecezjalne związki Caritas (Diözesancaritasverband). W 1916 roku Caritas niemiecki został oficjalnie uznany i zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Niemiec. Z przykładowo niemieckiego skorzystała Austria i w 1900 roku stworzono Centralę Dobrowolnej Dobroczynności („Zentralstelle der katholischen Vereine für freiwillige Wohltätigkeit”). Natomiast u schyłku 1903 roku powstał „Reichsverband der Katholischen Wohltätigkeitsorganisationen für Ostereich”, który działał na rzecz osób biednych, samotnych i chorych. Austriacka organizacja Caritas znana była głównie z prowadzenia licznych domów opieki dla osób starszych oraz ze świadczenia pomocy najbiedniejszym. Centralną organizację charytatywną powołał także Kościół amerykański, co było odpowiednikiem europejskiego Caritas. W 1910 roku powołano „National Conference of Catholic Charities” w Waszyngtonie na Uniwersytecie Katolickim. Zadania podejmowane przez tę organizację obejmowały wymianę myśli, idei, rozpowszechnianie informacji o działalności dobroczynnej, rozwój postaw filantropijnych oraz popieranie wydawnictw o tematyce charytatywnej. Podobne organizacje narodowe powstały po I wojnie światowej na terenie całej Europy (np. w Szwajcarii – 1920, na Węgrzech 1931, w Belgii – 1938, w Irlandii – 1941, w Hiszpanii – 1942) (zob. Kumor 2004, s. 132; Koral 2000, s. 60–62; Majka 1976, s. 1333; Majka 1985b, s. 208–214).

Na ziemiach polskich będących w XIX stuleciu pod zaborami wiele działań pomocowych pozostawało w rękach różnego rodzaju organizacji katolickich. Sytuacja polityczna w poszczególnych zaborach nie sprzyjała rozszerzaniu i wzmocnieniu tego typu działalności. Blokadę w rozwoju katolickich stowarzyszeń pomocowych stwarzały władze zaborcze, zwłaszcza w zaborze pruskim, w okresie tzw. Kulturkampf (Majka 1985b, s. 210). Natomiast początków Caritasu w Polsce dopatruje się w działalności m.in. Związku Katolickich Towarzystw i Zakładów Dobroczynnych we Lwowie (1895) oraz Związku Polsko-Katolickich Towarzystw Dobroczynnych w Poznaniu (1907), które zaczęły centralizować działalność charytatywną na terenie poszczególnych zaborów (Łukaszczyk, Woronowski 1979, s. 1387). Organizacja lwowska koordynowała pracę stowarzyszeń wincentyńskich oraz 24 innych towarzystw i zakładów dobroczynnych, natomiast poznańska, powołana za sprawą ks. Stanisława Adamskiego i ks. Pawła Wawrzyniaka, skupiała Konferencje św. Wincentego á Paulo, Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia, towarzystwa dobroczynne oraz szereg działaczy indywidualnych. Podobne związki zaczęły powstawać też w innych miastach Polski. Obok tego pojawił się szereg stowarzyszeń specjalizujących się w pomaganiu określonej kategorii potrzebujących (Majka 1985, s. 215). Związki, które podejmowały próbę koordynacji, posiadały swoje własne organy prasowe, co dodatkowo wpływało na podniesienie jakości usługi – poprzez udostępnianie informacji, instruktażu i reklamy dotyczących podejmowanych akcji oraz wymianę doświadczeń z zakresu pracy charytatywnej (Majka 1976, s. 1333). Centralizacja ogólnokrajowa tych działań nastąpiła dopiero w 1929 roku, kiedy utworzono ogólnokrajową Caritas (Kopytowski). W Poznaniu w 1930 roku powołano do życia ogólnopolskie związki organizacji charytatywnych: Katolicki Związek Zakładów Wychowawczych i Opiekuńczych oraz Katolicki Związek Zakładów Leczniczych, których celem było przede wszystkim jednoczenie poczynań wszystkich instytucji i zakładów opiekuńczo-wychowawczych i leczniczych oraz pobudzanie do tworzenia nowych (Statut 1930, s. 4–5). Charakter prawny, a dokładniej – prawnokanoniczny, Instytucji Caritas nadano w 1935 roku podczas synodu plenarnego. Od tego momentu Caritas i wszystkie stowarzyszenia katolickie posiadały szczególne przywileje co do osobowości prawnej oraz zakładania oddziałów. Jedynym obszarem nadzoru państwa były instytucje o charakterze opiekuńczym. Zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej z 25 lutego 1930 roku kontrola ta odnosiła się wyłącznie do obowiązku składania sprawozdań rocznych oraz rewizji rachunkowości. Należy zatem uznać, że działalność Kościoła w tym okresie była popierana przez ówczesne władze administracyjne (Majka 1985a, s. 266–267).

W czasie II wojny światowej działalność Caritas odbywała się w ramach Rady Głównej Opiekuńczej – akceptowanej przez okupanta, w której szeregach aktywnie

nieśli pomoc duchowni i ludzie świeccy związani z Kościołem (Pawlik 2006, s. 37). Po zakończeniu działań wojennych nastąpiła reaktywacja działalności charytatywnej, ujawniła się też silna chęć współpracy z zagranicą oraz innymi organizacjami dobroczynnymi i państwową opieką społeczną. Na skutek zdarzeń i tendencji, jakie miały miejsce wówczas w kraju, Episkopat powołał w 1945 roku Krajową Centralę Caritas z siedzibą w Krakowie (Łukaszczyk, Woronowski 1979, s. 1389). Centrala na wzór przedwojenny nadała kierunek działalności dobroczynnej, dzięki czemu w krótkim czasie zorganizowała sprawną i zwartą sieć pomocy o zasięgu ogólnokrajowym (Firlit 2000, s. 294). Szybko nawiązała też współpracę z zagranicznymi instytucjami charytatywnymi w USA, Szwecji, Anglii, Szwajcarii oraz innymi o charakterze międzynarodowym. Dzięki rozbudowanej sieci placówek Caritas pomoc mogła szybko dotrzeć we właściwej formie do potrzebujących, do żłobków, domów starców, szpitali, sanatoriów, domów dziecka, internatów, zakładów specjalnych, kuchni, punktów dożywiania, ambulatoriów, poradni, domów noclegowych, przedszkoli, świetlic. Oprócz opieki zakładowej Caritas udzielała również pomocy doraźnej poprzez rozdawnictwo żywności i odzieży, odwiedzanie chorych, organizowanie letnich wakacji opiekuńczych, Tygodni Miłosierdzia oraz misji dworcowych, prowadziła ponadto działalność gospodarczą i organizowała różne zbiórki, dzięki którym dysponowała własnymi środkami finansowymi. Przedsięwzięcia Caritas obejmowały też akcje zapomogowe, powodziowe, letnie, prowadzenie jadłodajni itp. (Pawlik 2006, s. 39).

W PRL na podstawie art. 13 ustawy z dnia 28 października 1948 roku *O zakładach społecznej służby zdrowia*, uchwałą rady Ministrów z 21 września 1949 roku przejęto na własność państwa zakonne szpitale i sanatoria wraz z ruchomym sprzętem medycznym i nieruchomościami, związanymi z tymi instytucjami. Ograniczono jednocześnie obecność osób zakonnych wśród personelu medycznego (Pawlik 2006, s. 39). W ten sposób została przerwana akcja charytatywno-opiekuńcza Kościoła katolickiego w Polsce (Dziurok 2009, s. 2). Dotkliwym ciosem było przejęcie przez reżimowe władze komunistyczne kościelnej Caritas. Akcja likwidacyjna kościelnego Caritas rozpoczęła się rankiem 23 stycznia 1950 roku. Działo się to na mocy decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych o wkroczeniu władz państwowych do biur Krajowej Centrali Caritas i do biur związków diecezjalnych i parafialnych i konfiskatą ich majątków (Pawlik 2006, s. 39; APK 1, s. 1) oraz Zarządzenia Ministrów Pracy i Opieki Społecznej, Oświaty oraz Administracji Publicznej z dnia 23 stycznia 1950 roku w sprawie wprowadzenia zarządu przymusowego zrzeszenia Caritas (*Zarządzenie...* 1950, s. 96)². Pretekstem do wydania niniejszych aktów

² W skład zarządu wchodziły następujące osoby: ks. Antoni Lemparty, poseł Jan Frankowski, Andrzej Micewski, ks. Stanisław Skurski, Michał Wojciechowski, Wanda Tuczemska, Stanisław

było przeprowadzenie przez organa administracji państwowej kontroli oddziału Caritas we Wrocławiu i stwierdzenie rzekomych nadużyć (Rościszewski, s. 3). Do wybranych wcześniej 17 diecezjalnych związków i Krajowej Centrali Caritas wkroczyły komisje likwidacyjne, które ostemplowały biura i magazyny oraz zablokowały wszystkie konta bankowe związków i oddziałów parafialnych, nie wszczynając przy tym żadnych procedur administracyjnych i powołując się jedynie na decyzje ministerialne³. „Po opieczętowaniu biur dotychczasowym pracownikom nakazano nadal *normalnie* pracować, jednak już pod nadzorem komisji” (Żurek 2009, s. 3; Zamiatała 2000, s. 305). Oprócz tego za sprawą Ministerstwa Spraw Zagranicznych została zlikwidowana Krajowa Centrala Caritas. Cały majątek organizacji, wraz z zakładami opiekuńczymi, został upaństwowiony i oddany w zarząd nowo utworzonej komórki, Zrzeszenia Katolików Caritas (ZKC). Działania te stanowiły administracyjny środek represji wobec Kościoła i jego organów i były kluczowym elementem polityki antykościelnej władz komunistycznych. Caritas kościelna formalnie przestała istnieć, a nowo powstała instytucja nie została zaakceptowana przez władzę Kościoła (Pawlik 2006, s. 39).

Decyzją Prezydium Rady Narodowej w mieście stołecznym Warszawa z dnia 18 sierpnia 1950 roku do Rejestru Stowarzyszeń i Związków Prezydium Rady Narodowej wpisano pod numerem 301 Stowarzyszenie „Caritas z siedzibą w Warszawie”, pod pełną nazwą – Zrzeszenie Katolików Caritas. Wraz z rejestracją organizacji wydano Statut ZKC, w którym zapisano, że stowarzyszenie jako zalegalizowane, wyposażone jest w osobowość prawną oraz posiada zdolność do działań prawnych (APK 1, s. 1).

Nowo utworzone Zrzeszenie Katolików Caritas (ZKC) było akceptowane, finansowane i nadzorowane przez ówczesne władze państwowe. Swoją działalnością objęło ono cały obszar Polski. Za główny cel ZKC, zgodnie z zapiskami w Statucie organizacji, uznano: „niesienie potrzebującym we wszelkiej formie pomocy materialnej w duchu chrześcijańskiej miłości bliźniego oraz szerzenie i pogłębianie w społeczeństwie zrozumienia obowiązków wypływających z przykazania miłości bliźniego, ofiarnej i bezinteresownej pomocy biednym i potrzebującym” (Firlit 2000, s. 296). Struktura Zrzeszenia Katolików Caritas składała się z Centrali Głównej, która mieściła się przy ulicy Aldony 19 w Warszawie, z oddziałów wojewódzkich, kół terenowych oraz oddziałów parafialnych.

Roztworowski, ks. Ludwik Zalewski, Stanisław Krynicki, Seweryn Dolański, Leon Halban, Paweł Jasienica. (*Zarządzenie...* 1950, s. 96).

³ Konsekwentna polityka antykościelna państwa komunistycznego stopniowo usuwała z przestrzeni życia publicznego osoby duchowne, zaangażowane w działalność pomocową m.in. w szkołach, szpitalach (Żurek 2009, s. 3; Zamiatała 2000, s. 305).

Na ziemi kieleckiej w celu koordynacji wszelkich działań charytatywnych podejmowanych na terenie diecezji kielecki biskup Augustyn Łosiński powołał 25 lutego 1931 roku Związek Towarzystw Dobroczynności Caritas (Caritas Diecezji Kieleckiej) (*Ponad 80...*). Przed II wojną światową kościelna pomocniczość rozwijała się bardzo dynamicznie. Akcję tę spowolniła okupacja hitlerowska. Jednak w okresie wojny, kiedy władze okupacyjne utrudniały i zakazywały działalności licznym organizacjom, w tym kościelnym, praca Caritas Diecezjalnej w Kielcach nie zanikła, a zjednoczyła swoje siły z kieleckim PCK i prowadziła dalej swoją pracę w ramach Rady Głównej Opiekuńczej dla Guberni Radomskiej, kontynuując tym samym działalność pomocową, zwłaszcza wobec osób poszkodowanych przez wojnę (Słowik 2014, s. 5).

1 stycznia 1945 roku Związek Diecezjalny Caritas oficjalnie reaktywował swoją działalność. Natomiast po zakończeniu wojny, między innymi za sprawą ofiarnie zarządzającego dyrektora Caritas Diecezji Kieleckiej księdza Mariana Łuczyka nastąpiło ożywienie działalności dobroczynnej między innymi poprzez tworzenie licznych placówek pomocy różnym grupom potrzebującym wsparcia – dzieciom, starcom oraz innym ludziom, którzy ucierpieli w czasie okupacji. W rezultacie, po pięciu latach od zakończenia II wojny światowej, kielecka katolicka Caritas prowadziła 24 różne placówki pomocy całorocznej (*Ponad 80...*). Dzieło to zostało wsparte przez pomoc materialną przesyłaną w ramach akcji UNRRA.

W 1950 roku podobnie jak w całym kraju na mocy podjętych wówczas zarządzeń nastąpiło oficjalne przejście wszystkich placówek o charakterze stacjonarnym (domów dziecka, zakładów opiekuńczo-leczniczych, domów starców) wraz z ich pracownikami przez Zrzeszenie Katolików Caritas, a praca charytatywna osób duchownych i wiernych została sprowadzona do pomocniczości tylko na terenie parafii (w Parafialnych Zespołach Charytatywnych), natomiast siostry pracujące w zakładach katolickiej Caritas stały się pracownikami nowo utworzonej rządowej organizacji. Na czele oddziału wojewódzkiego ZKC w Kielcach stał zarząd składający się z księży i osób świeckich pełniących swoje funkcje społeczne. Organem wykonawczym było biuro oddziału mające swą siedzibę w Kielcach przy placu Panny Marii 1 (*Ponad 80...*). Prowadzenie placówek oraz wszelkie inne działania podejmowane przez ZKC pozostawało w gestii personelu zakonnego i świeckiego.

Wśród wielu instytucji (domów dziecka, domów dla dorosłych, burs oraz kuchni) przejętych przez ZKC podległemu Oddziałowi Wojewódzkiemu w Kielcach znalazły się miejskie⁴ i wiejskie przedszkola (Dziurok 2009, s. 2), które były utrzy-

⁴ Za przedszkole miejskie uważano takie, które było ulokowane w mieście lub osiedlu robotniczym. Przedszkolami w osiedlach robotniczych były też placówki zlokalizowane na wsi, jednak uznawano je za typ miejski, ponieważ ponad 50% rodziców dzieci przedszkolnych było zatrudnionych w zakładach pracy (APK 4, k. nlb).

mywane z budżetu ZKC oraz częściowo niektóre z nich były dofinansowywane przez zakłady pracy (APK 3, k. nlb). W omawianym okresie pod zarządem ZKC w Kielcach było 16 przedszkoli miejskich i 5 wiejskich. Szczegółowo obrazują to tabele 1 i 2.

Tabela 1. Wykaz przedszkoli miejskich prowadzonych przez Zrzeszenie Katolików Caritas

Miejscowość	Powiat	Ulica	Zgromadzenie	Parafia
Kielce (nr 1)	Kielce miasto	Sienkiewicza 2	ss. Służebniczki N.M.P	Katedralna
Kielce (nr 2)	Kielce miasto	Czarneckiego 16	ss. Urszulanki	Chrystusa Króla
Kielce (nr 3)	Kielce miasto	1-go Maja 54	ss. Pasjonistki	św. Krzyża
Kielce (nr 4)	Kielce miasto	Karczówka	ss. Służebniczki N.S.J	św. Karola Boromeusza
Jędrzejów (nr 1)	Jędrzejowski	1-go Maja 3	ss. Służebniczki Dębickie	św. Trójcy
Jędrzejów (nr 2)	Jędrzejowski	14 stycznia 148	ss. Dominikanki	bł. W. Kadłubka
Sandomierz	Sandomierski	Zamkowa 3	ss. Służki Marii Niepokalanej	brak danych
Radom (nr 1)	Radom miasto	Sienkiewicza 13	ss. Zmartwychwstania Pańskiego	Opieki Najświętszej Marii Panny
Radom (nr 2)	Radom miasto	Sienna 7/9	św. Michała Archanioła	przy Państwowym Domu Dziecka
Radom (nr 3)	Radom miasto	Wiejska 34	brak danych	brak danych
Skarżysko – Kamienna	Kielecki	3-go Maja 5	personel świecki	brak danych
Ostrowiec	Ostrowiec miasto	Piaski 2	ss. Franciszkanek Rodziny Marii	brak danych
Chmielnik	Buski	Plac Kościelny 12 (18)	ss. Kanoniczek Ducha Św.	brak danych
Busko-Zdrój	Buski	Boczna 6	brak danych	brak danych
Staszów	Sandomierski	Szpitalna 2	ss. Dominikanki	św. Bartłomieja
Kazimierza Wielka*	Kazimierski	Sienkiewicza 19	ss. Zmartwychwstania Pańskiego (Służebniczki Dębickie)	brak danych

* Utworzone 1 września 1955 roku.

Źródło: APK 2, k. nlb.

Tabela 2. Wykaz przedszkoli wiejskich prowadzonych przez Zrzeszenie Katolików Caritas

Miejscowość	Powiat	Ulica	Zgromadzenie	Parafia	Uwagi
Daleszyce	Kielce miasto	1-go Maja 5	personel świecki	św. Michała	Z dniem 1 września 1956 roku przedszkola przekształcono na miejskie.
Pacanów	buski	Radziwiłłówka 3	ss. Kanoniczki Ducha Św.	brak danych	
Stopnica	buski	Rynek	personel świecki	brak danych	
Chrzastów	włoszczowski	Poklasztorna 100	ss. Zmartwychwstania Pańskiego	brak danych	Bardzo mało informacji, prawdopodobnie nie było prowadzone.
Krzepin	włoszczowski	brak danych	personel świecki	brak danych	

Źródło: APK2, k. nlb; APK 13, k. nlb.

Większość przedszkoli prowadzonych przez ZKC na Kielecczyźnie miało jak na ówczesny, powojenny, trudny czas niezłe warunki lokalowe i higieniczne. Większość z nich mieściła się w budynkach murowanych i miała podłączoną instalację elektryczną i kanalizację oraz doprowadzoną bieżącą wodę. Wszystkie były ogrzewane piecami kaflowymi. Szczegółowo stan materialny poszczególnych placówek pokazano w tabelach 3 i 4.

Tabela 3. Dane ogólne dotyczące budynków przedszkoli wiejskich prowadzonych przez Zrzeszenie Katolików Caritas

Miejscowość	Ulica	Data powstania obiektu	Charakter budynku	Wyposażenie w		
				instalację elektryczną	sieć wodociągową	kanalizację
Daleszyce	1-go Maja 5	1918 rok	murowany	tak	nie	nie
Pacanów	Radziwiłłówka 3	1912 rok	murowany	tak	tak	tak
Stopnica	Rynek	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych
Chrzastów	Poklasztorna 100	1880 rok	murowany	tak	tak	tak (szambo)
Krzepin	włoszczowski	brak danych	brak danych	brak danych	nie	nie

Źródło: APK 20, k. nlb; 21, k. nlb; 29, k. nlb; 35, k. nlb.

Tabela 4. Dane ogólne dotyczące budynków przedszkoli miejskich prowadzonych przez Zrzeszenie Katolików Caritas

Miejscowość	Ulica	Data powstania obiektu	Charakter budynku	Wyposażenie w		
				instalację elektryczną	sieć wodociągową	kanalizację
Kielce (nr 1)	Sienkiewicza 2	brak danych	murowany	tak	tak	tak
Kielce (nr 2)	Czarneckiego 16	brak danych	murowany	tak	tak	tak
Kielce (nr 3)	1-go Maja 54	brak danych	murowany	brak danych	brak danych	brak danych
Kielce (nr 4)	Karczówka	brak danych	murowany	tak	tak	tak
Jędrzejów (nr 1)	1-go Maja 3	1947 rok	drewniany, barakowy	tak	brak danych	brak danych
Jędrzejów (nr 2)	14 stycznia 148	1917 rok	murowany	brak danych	brak danych	brak danych
Sandomierz	Zamkowa 3	około 1850 roku	drewniany	tak	tak	tak
Radom (nr 1)	Sienkiewicza 13	1910 rok	murowany	tak	tak	tak
Radom (nr 2)	Sienna 7/9	przebudowany w 1925 roku	murowany	tak	tak	tak
Radom (nr 3)	Wiejska 34	1945 rok	drewniany, barakowy	tak	tak	tak
Skarżysko – Kamienna	3-go Maja 5	1906 rok	murowany	tak	brak danych	brak danych
Ostrowiec	Piaski 2		drewniany	tak	tak	tak
Chmielnik	Plac Kościelny 12 (18)	1907 rok	murowany	tak	nie	nie
Busko-Zdrój	Boczna 6		murowany	tak	tak	tak
Staszów	Szpitalna 2	1935 rok	murowany	tak	tak	nie
Kazimierza Wielka	Sienkiewicza 19	brak danych	brak danych	brak danych	nie	nie

Źródło: APK 3, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, k. nlb.

W zależności od wielkości przedszkola każda placówka posiadała salę lub sale zabaw dla dzieci, szatnię, umywalnię (z kranami, zlewami i wieszakami na ręczniki), ubikację, kuchnię, kancelarię, w niektórych były magazyny na sprzęt, sale do leżakowania (leżaki rozkładano codziennie). Przy niektórych były też urządzone skromne place zabaw z piaskownicami i ogródkami, na których wychowankowie prowadzili swoje „uprawy” (APK 3, k. nlb; 17, k. nlb; 18, k. nlb; 19, k. nlb; 20, k. nlb; 21, k. nlb; 22, k. nlb; 23, k. nlb; 26, k. nlb; 27, k. nlb; 28, k. nlb; 30, k. nlb; 31, k. nlb; 32, k. nlb; 33, k. nlb; 34, k. nlb; 35, k. nlb.).

Personel przedszkoli ZKC stanowiły zarówno siostry zakonne, jak i osoby świeckie. Biorąc pod uwagę pełnioną przez pracowników funkcję wyróżniano personel wychowawczy, pielęgniarstwo-higieniczny oraz administracyjno-gospodarczy (lub inaczej personel pedagogiczny oraz personel niestanowiący kadry dydaktycznej). Wychowawcami były głównie siostry zakonne. W latach 1953/1954 oraz 1954/1955 świeckich wychowawców było zaledwie 14 we wszystkich przedszkolach, natomiast w kolejnych latach funkcje pedagogów pełniły jedynie osoby duchowne. Ogółem w latach 1953–1959 ZKC zatrudniało blisko 700 osób. Kadra przedszkoli w latach 1953–1959 wynosiła 658, w tym 486 stanowił personel zakonny (74%), a 172 personel świecki (26 %). Dane te mogą być nieco zaniżone, gdyż w sprawozdaniach z reguły nie uwzględniano personelu pracującego bezpłatnie oraz często zatrudnionego w niepełnym wymiarze czasowym. Zatem domniemywać można, że liczba pracowników Przedszkoli ZKC była wyższa (APK 4, k. nlb.).

Personel zakonny zatrudniony w przedszkolach był znacznie lepiej przygotowany do pracy pedagogicznej niż osoby świeckie (które często nie mając żadnego wykształcenia, pełniły obowiązki kierownicze). Siostry zakonne z reguły posiadały wykształcenie kierunkowe (minimum średnie) wzbogacone dodatkowo o liczne kursy i szkolenia, miały też bogate doświadczenie zawodowe (staż pracy) w placówkach wychowania przedszkolnego, szkolnego oraz w domach dziecka. Wśród personelu wychowawczo-zakonnego były siostry, które ukończyły Seminarium Ochroniarskie bądź Nauczycielskie oraz inne kierunkowe szkoły – na przykład Liceum dla Wychowawców Przedszkoli. Większość sióstr miała ponadto ukończone liczne kursy szkoleniowe (ideologiczne, wychowawcze, administracyjne) organizowane z ramienia Wojewódzkich Oddziałów ZKC w Kielcach, Łodzi, Poznaniu, Przemyślu, Lublinie (APK 4, k. nlb; 5, k. nlb; 6, k. nlb; 7, k. nlb; 8, k. nlb; 9, k. nlb; 10, k. nlb; 11, k. nlb; 12, k. nlb; 14, k. nlb; 15, k. nlb; 16, k. nlb.). Ponadto niektóre zakonnice były absolwentkami kursów szycia i kroju, robót ręcznych, ratownictwa medycznego, sanitarno-pielęgniarstwa, papieroplastyki. Jedną z kierowniczek s. Janina Lipińska posiadała dyplom z filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz dyplom Nauczyciela Szkół Średnich (APK 30, k. nlb.).

Przedszkola Zrzeszenia Katolików Caritas były przeznaczone dla dzieci obojga płci w wieku od 3 do 7 lat. Objęły one w okresie od 1951 do 1959 roku opieką niemalże 9 tys. wychowanków (APK 4, k. nlb; 5, k. nlb; 6, k. nlb; 7, k. nlb; 8, k. nlb; 9, k. nlb; 10, k. nlb; 11, k. nlb; 12, k. nlb; 14, k. nlb; 15, k. nlb; 16, k. nlb.). Z kwartalnych sprawozdań do GUS wynika, że w latach 1953/1954 oraz 1954/1955 połowa wychowanków była pochodzenia robotniczego. Nieco mniej było przedszkolaków wywodzących się z rodzin inteligenckich. Natomiast najmniej były dzieci pochodzenia chłopskiego i innego, stanowiły one szacunkowo łącznie 10%. Zwykle bywało też tak, że w wielu placówkach przyjmowano więcej dzieci, niż

przewidywał to ustalony limit. Taka sytuacja miała miejsce na przykład w Chrzęstowie, kiedy to podczas kontroli okazało się, że w placówce przebywa 29 dzieci zamiast przewidywanych 25. Kierownictwo takie sytuacje uzasadniło zazwyczaj „różnymi zbiegami okoliczności”, na przykład tym, że część z wychowanków przyszła uczyć się rzucania kwiatków na Boże Ciało (APK 3, k. nlb). Takie sytuacje były często spotykane i praktykowane.

Na frekwencję dzieci w przedszkolach duży wpływ miały pory roku i związane z tym sezonowe zdarzenia, między innymi liczne zachorowania w okresie jesienno-zimowym, trudne warunki atmosferyczne (duże mrozy, zamiecie śnieżne), które w znacznym stopniu utrudniały dotarcie wychowanków do placówki oraz prace sezonowe w domach przedszkolaków, na przykład na okres wykopek. W ciągu roku ogólnie wszystkie dzieci pilnie uczęszczały na zajęcia (APK 3, k. nlb.). Zazwyczaj limity miejsc dostępnych we wszystkich przedszkolach były wyczerpane, a wychowawcy narzekali na ciasnotę.

Przedszkola miejskie pracowały 11, a wiejskie 10 miesięcy w roku. Praca poszczególnych przedszkoli opierała się na wytycznych Ministerstwa Oświaty *Planowanie pracy w przedszkolu*. Na podstawie określonego szablonu nadanego odgórnie tworzone plany pracy roczne ramowe uwzględniające trzy podstawowe działy: wychowawczo-dydaktyczny, administracyjno-gospodarczy, higieniczno-lekarski, miesięczne, tygodniowe i dzienne, tzw. szczegółowe (wpisywane do dziennika) (APK 3, k. nlb.).

Zajęcia przedszkolne były dostosowywane do wieku i poziomu rozwoju dzieci. W pracy wychowawczej wykorzystywano (zgodnie z zaleceniami) dorobek naukowy radzieckich pedagogów, między innymi Makarenki. Ponadto wszelkie podejmowane działania o charakterze wychowawczym i opiekuńczym miały być prowadzone według zatwierdzonego planu. W większości przypadków personel (głównie ten zakonny) prawidłowo radził sobie z opanowaniem planów pracy i ich realizacją. Wszystkie placówki funkcjonowały podobnie. Myślą przewodnią pracy w przedszkolach podległych ZK Caritas było wychowanie w myśl hasła – „Bóg, Ojczyzna i praca” (z dużym naciskiem na kwestie dotyczące państwa i pracy). Przejawiało się to między innymi budzeniem szacunku i miłości do Rządu oraz symboli narodowych, do wszystkiego, co polskie oraz przekazywaniem wiadomości na temat „dostojników państwowych”, ważnych wydarzeń narodowych (na przykład zapoznawano z osiągnięciami planu sześcioletniego, sporo miejsca poświęcono śmierci Józefa Stalina), propagowano ideę pracy dla dobra Ojczyzny. Rozbudzano w dzieciach świadomość, że są obywatelami Polski Ludowej i że powinni w przyszłości żyć i pracować dla dobra ojczystego kraju (APK 3, k. nlb.). Oprócz tego wychowawczynie miały krzewić szacunek dla pracy i ludzi pracy. W myśl idei internacjonalizmu miały pogłębiać również szacunek do krajów „mi-

łujących pokój”, czyli do Związku Radzieckiego oraz krajów Demokracji Ludowej. Oprócz tego zalecano mówić o przyjaźni dzieci z całego świata, przyzwyczajając do pracy w „kolektywie” w duchu pokoju i wzajemnej zgody. Celem oddziaływania wychowawczego w przedszkolach było uformowanie dziecka na „dobrego syna Ojczyzny”, co, jak uważano, można było osiągnąć dzięki wszechstronnie zorganizowanej pracy, gdyż, jak zapisano w jednym ze sprawozdań z inspekcji, wszelkie podejmowane działania „dają duże możliwości kształtowania światopoglądu dziecka” (APK 3, k. nlb.).

Personel przedszkoli w swojej pracy wychowawczej kierował się zasadami wszechstronnego rozwoju, poglądowości oraz indywidualizacji działań podejmowanych wobec dziecka. Kładziono nacisk na wychowanie fizyczne i umysłowe oraz na kontakt dzieci z otaczającą przyrodą, na wychowanie moralno-patriotyczne oraz na uspołecznienie dziecka, a w szczególności, jak ukazano wyżej, na stosunek do pracy i do ludu pracy (APK 3, k. nlb.). Ponadto wdrażano dzieci do pracy zespołowej, co, jak uznawano, rozwijało dodatkowo poczucie empatii, pomocniczości. Uczono również samodzielności. Oprócz tego wypracowywano u przedszkolaków pozytywne nawyki, tj. zamiłowanie do porządku, dbanie o higienę osobistą czy szanowanie mienia społecznego (wspólnych zabawek i sprzętów). Dla zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego dzieci udostępniano im jak najlepszy i najszerszy dostęp do świeżego powietrza, słońca i wody, przez co starano się uodpornić przedszkolaki na zmiany atmosferyczne. Oprócz tego dbano o czystość osobistą dzieci, higienę pomieszczeń, odpowiednie wyżywienie i zapewnienie odpoczynku. Dużo uwagi przywiązywano do organizowania zajęć na świeżym powietrzu (np. zabaw i ćwiczeń ruchowych). Ponadto w każdym sezonie dla optymalnego rozwoju i hartowania dzieci organizowano spacer w terenie, na łąkę, nad staw czy do lasu. Kształtowano również poczucie estetyki oraz wyczulano na piękno przyrody (APK 3, k. nlb.). Wszelkie wyżej przedstawiane działania były realizowane w ramach zajęć: nauki mowy ojczystej (patriotyczne), matematycznych, przyrodniczych, artystycznych, umuzykalniających, plastyczno-technicznych (w tym robótki ręczne, różnego typu prace w gospodarstwie domowym, tzw. praktyczne, np. higieniczne) oraz religijnych. Wychowanków zapoznawano też z wieloma wierszykami i piosenkami (także o charakterze ideologicznym), siostry często czytały im baśnie, opowiadania, bajki. Wiele uwagi poświęcano ponadto na wykształcenie prawidłowych zachowań społecznych, higienicznych, zachowania się przy stole, dbania o ubiór i czystość otoczenia. Bardzo lubianymi przez dzieci zajęciami była praca w ogródku albo opiekowanie się rybkami w akwarium lub papugami w klatkach. Wychowawczynie starały się ponadto zabierać dzieci na wycieczki po najbliższej okolicy, do miejscowych zakładów pracy czy różnych instytucji (APK 3, k. nlb.).

Z zachowanych sprawozdań wynika, że w większości przedszkoli wychowawczynie ciekawie organizowały wychowankom czas. Wykorzystywały dużo różnego rodzaju środków dydaktycznych. Na stanie przedszkoli były bowiem instrumenty muzyczne, np. pianino, spółdzielnię z tamborkiem, auta, lalki, klocki, hulajnogi, huśtawki, mniejsze zabawki oraz pomoce (piłki, obręcze). Uszkodzone zabawki były naprawiane i odnawiane przez personel lub rodziców. Wiele czasu poświęcano na przygotowanie dzieci do różnych akademii, w ten sposób realizowano między innymi tzw. wychowanie patriotyczne. W trakcie roku szkolnego obchodzono wszystkie święta państwowe oraz te dotyczące życia przedszkola, np. Międzynarodowy Dzień Kobiet, 1 Maja (Czyn 1-majowy – zbiórka makulatury), Międzynarodowy Dzień Dziecka, Dni Przyjaźni Polsko-Radzieckiej oraz typowe dla placówek szkolnych – Zakończenie Roku Szkolnego, Zabawa Karnawałowa, Choinka Noworoczna, Dzień Morza, Dzień Lasu (APK 3, k. nlb.).

Działalność Zrzeszenia Katolików Caritas w zakresie prowadzenia przedszkoli oraz innych placówek pomocowych na stałe wpisała się w historię ziemi kieleckiej. Choć była to świecka organizacja w rękach reżimowych władz komunistycznych, należy uznać, że wniosła wiele dobrego w zakresie opieki społecznej i wychowania. Na pewno duży wkład miał personel zakonny, który był filarem dobrego i sprawnego funkcjonowania placówek wychowania przedszkolnego.

LITERATURA

- APK 1 (Archiwum Państwowe w Kielcach), Inwentarz zespołu akt Zrzeszenie Katolików Caritas Oddział Wojewódzki w Kielcach z lat 1950–1962, Archiwum Państwowe w Kielcach.
- APK 2, DZKC – OWK (Działalność Zrzeszenia Katolików Caritas – Oddział Wojewódzki w Kielcach, Sekcja Opieki), sygn. 6, Wykazy Zakładów Caritas i Oddziałów parafialnych, 1951.
- APK 3, DZKC – OWK, sygn. 10, Plany pracy [miesięczne i roczne] i sprawozdania przedszkoli Caritas.
- APK 4, DZKC – OWK, sygn. 19, Sprawozdanie statystyczne Oddziału Wojewódzkiego Caritas i zakładów podległych.
- APK 5, DZKC – OWK, sygn. 20, Ogólne sprawozdanie kwartalne Oddziału Wojewódzkiego i zakładów podległych 1953.
- APK 6, DZKC – OWK, sygn. 21, Sprawozdania półroczne GUS Oddziału Wojewódzkiego i zakładów Caritas 1956.
- APK 7, DZKC – OWK, sygn. 22, Ogólne sprawozdania kwartalne Oddziału Wojewódzkiego i poszczególnych zakładów 1954–1955.

- APK 8, DZKC – OWK, sygn. 25, Sprawozdawczość ogólna – wykazy osobodni zakładów Caritas miesięczne i zbiorcze, kwestionariusze zakładów 1955.
- APK 9, DZKC – OWK, sygn. 26, Sprawozdania GUS za II kwartał 1955 r. Oddziału Wojewódzkiego i zakładów Caritas.
- APK 10, DZKC – OWK, sygn. 27, Sprawozdawczość ogólna Oddziału Wojewódzkiego i zakładów Caritas – zbiorcze wykazy ilości personelu.
- APK 11, DZKC – OWK, sygn. 28, Sprawozdania GUS Oddziału Wojewódzkiego i zakładów 1956.
- APK 12, DZKC – OWK, sygn. 29, Sprawozdania kwartalne zakładów podległych o liczbie podopiecznych i personelu 1956.
- APK 13, DZKC – OWK, sygn. 28, Sprawozdania GUS Oddziału Wojewódzkiego i zakładów.
- APK 14, DZKC – OWK, sygn. 31, Sprawozdania zakładów o liczbie podopiecznych i personelu. Formularze CP-1, 1957.
- APK 15, DZKC – OWK, sygn. 32, Sprawozdania GUS Oddziału Wojewódzkiego i zakładów „Caritas i zbiorcze wykazy osobodni 1957.
- APK 16, DZKC – OWK, sygn. 33, Sprawozdania zakładów, przedszkoli, domów dziecka, burs o liczbie podopiecznych i personelu. Formularz CP-1, 1958.
- APK 17, DZKC – OWK, sygn. 49, Inspekcje przedszkoli – sprawozdania 1956.
- APK 18, DZKC – OWK, sygn. 55, Przedszkole Caritas w Busku-Zdroju – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 19, DZKC – OWK, sygn. 56, Przedszkole Caritas w Chmielniku – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 20, DZKC – OWK, sygn. 57, Przedszkole Caritas w Chrzążstowie – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 21, DZKC – OWK, sygn. 58, Przedszkole Caritas w Daleszycach – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 22, DZKC – OWK, sygn. 59, Przedszkole Caritas w Jędrzejowie przy ul. 14-go Stycznia 148 – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 23, DZKC – OWK, sygn. 60, Przedszkole Caritas w Jędrzejowie przy ul. 1-go Maja 3 – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 24, DZKC – OWK, sygn. 61, Przedszkole Caritas w Kazimierzy Wielkiej 0 opis ogólny i techniczny.
- APK 25, DZKC – OWK, sygn. 62, Przedszkole Caritas w Kielcach ul 1 Maja – opis ogólny i techniczny.
- APK 26, DZKC – OWK, sygn. 63, Przedszkole Caritas w Kielcach, ul. Sienkiewicza 2 – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 27, DZKC – OWK, sygn. 64, Przedszkole Caritas w Kielcach, ul. Czarneckiego – opis ogólny i techniczny obiektu.

- APK 28, DZKC – OWK, sygn. 65, Przedszkole Caritas w Ostrowcu – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 29, DZKC – OWK, sygn. 66, Przedszkole „Caritas” w Pacanowie, powiat Busko – opis ogólny i techniczny.
- APK 30, DZKC – OWK, sygn. 67, Przedszkole Caritas Radomiu przy ul. Wiejskiej – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 31, DZKC – OWK, sygn. 68, Przedszkole Caritas w Radomiu, ul. Sienna 7/9 – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 32, DZKC – OWK, sygn. 69, Przedszkole Caritas w Radomiu, ul. Sienkiewicza 13 – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 33, DZKC – OWK, sygn. 70, Przedszkole Caritas w Sandomierzu, ul. Zamkowa 3 – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 34, DZKC – OWK, sygn. 71, Przedszkole Caritas w Skarżysku Kamiennej – opis ogólny i techniczny obiektu.
- APK 35, DZKC – OWK, sygn. 72, Przedszkole Caritas w Staszowie – opis ogólny i techniczny obiektu.
- Dziurok A., 2009, *Wstęp*. W: A. Dziurok, A. Grajewski (red.), *Przez Morze Czerwone. Kościół w Polsce pod rządami komunistów. Zakony w Polsce Ludowej*, IPN, cz. VII, opublikowano: <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/periodyki-ipn/dodatki-histeryczne-do/9763,Przez-Morze-Czerwone-cz-VII-Zakony-w-Polsce-Ludowej.html> [dostęp: 25.05.2019].
- Firlit E., 2000, *Caritas w Polsce – ramy instytucjonalne i obszary aktywności*. W: W. Znaniewicz, T. Zembrzuski (red.), *Kościół i religijność Polaków; 1945–1999*. Warszawa, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC.
- Kopytowski T., *Historia Caritas w Polsce*. opublikowano: <http://www.caritas.lodz.pl/?art=34de044be93e984449aa82e23daf7f50> [dostęp: 17.05.2019].
- Koral J., 2000, *Podstawy działalności charytatywnej Kościoła na przykładzie organizacji Caritas*. Kraków, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska.
- Kumor B., 2004, *Historia Kościoła. Czasy współczesne 1914–1992*, t. 8. Lublin, Wydawnictwo KUL.
- Łukaszczyk R., Woronowski F., 1979, *Dobroczynne duszpasterstwo*. W: R. Łukaszczyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin, Wydawnictwo KUL.
- Majka J., 1976, *Caritas*. W: F. Gryglewicz, R. Łukaszczyk, Z. Sułowski (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 2. Lublin, Towarzystwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Majka J., 1985a, *Kościelna działalność dobroczynna w Polsce w XIX i pierwszej połowie XX wieku*. W: J. Krucina (red.), *Miłość miłosierna*. Wrocław, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.
- Majka J., 1985b, *Rozwój działalności charytatywnej w Polsce*. W: J. Krucina (red.), *Miłość miłosierna*. Wrocław, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.

- Pawlik S., 2006, *Posługa charytatywna Kościoła*. Wrocław, Wydawnictwo Papieski Wydział Teologiczny.
- Ponad 80 lat Caritas w Polsce*, opublikowano: http://www.kielce.caritas.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=936 [dostęp: 12.05.2019].
- Rościszewski A., *Powstanie i likwidacja Zrzeszenia Katolików „Caritas”*, s. 3, opublikowano: www.old.caritas.pl/zalacznik.php?id=78 [dostęp: 14.05.2019].
- Słowik S., 2014, *Słowo wstępne*. W: *Caritas Diecezji Kieleckiej, 25 lat w służbie bliźniemu*. Kielce, Jedność, opublikowano: kielce.caritas.pl/pdf/ksiegajubileuszowa.pdf [dostęp: 30.05.2019].
- Statut Katolickiego Związku Zakładów Wychowawczych i Opiekuńczych Archidiecezji Warszawskiej Caritas, 1930, Warszawa.
- Zamiatała D., 2000, *Caritas – działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*. Lublin, Wydawnictwo KUL.
- Zarządzenie Ministrów: Pracy i Opieki Społecznej, Oświaty oraz Administracji Publicznej z dnia 23 stycznia 1950 roku o sprawie wprowadzenia zarządu przymusowego Zrzeszenia „Caritas”*, 1950, „Monitor Polski”, nr 11, poz. 112, opublikowano: https://www.money.pl/podatki/akty_prawne/dzienniki_ustaw/zarządzenie;ministrow;pracy;i;opieki,monitor,polski,1950,011,112.html [dostęp: 14.05.2019].
- Żurek J., 2009, *Statystyka strat zakonów*. W: A. Dziurok, A. Grajewski (red.), *Przez Morze Czerwone. Kościół w Polsce pod rządami komunistów. Zakony w Polsce Ludowej*, IPN, cz. VII, opublikowano: <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/periodyki-ipn/dodatki-histeryczne-do/9763,Przez-Morze-Czerwone-cz-VII-Zakony-w-Polsce-Ludowej.html> [dostęp: 25.05.2019].

ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF KINDERGARTENS MANAGED
BY THE CARITAS CATHOLIC ASSOCIATION – REGIONAL DIVISION
IN KIELCE IN 1950–1960

Abstract: After the end of World War II, in 1950, the Caritas division, established as a Catholic organization, was converted into a lay institution governed by the Caritas Catholic Association, a communist body. The activity of this new formation was focused on helping those in need and on providing aid to the poorest. The division took over Caritas' entire property. Among the facilities now governed by the institution were kindergartens. In Kielce itself, there were 21 kindergartens managed by the Association. The article presents the resources of particular facilities governed by the Caritas Catholic Association, the principles of their functioning, the methods of work with the wards, and the scale of care provided to pre-schoolers in the then Kieleckie Voivodeship.

Keywords: kindergartens, Poland, XX century, the Caritas Catholic Association, Kielce